

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Андрусяка Ярослава Ярославовича
«Формування станово-представницької монархії у Чеському королівстві
за правління династії Ягеллонів (1471–1526 рр.)», представлену на
здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю
07.00.02 – всесвітня історія

В історичній науці традиційно важливе місце займає вивчення історії середньовічних країн Центрально-Східної Європи. Протягом XV – першої половини XVI ст. в деяких країнах Центрально-Східної Європи відбувається формування станово-представницької системи державного управління. Не є виключенням і Чеське королівство за правління династії Ягеллонів. Проте проблема формування станової монархії в Чеському королівстві цього періоду ще не досліджувалася в українській історіографії.

Подана до захисту кандидатська дисертація Андрусяка Ярослава Ярославовича заповнює цю очевидну прогалину вітчизняної історичної науки. Актуальність цієї праці відповідає ступеню її реальної затребуваності в науці. Дисертант обрав для своєї студії вивчення проблеми формування станово-представницької монархії у Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів (1471–1526 рр.). Зміни, що відбулися на землях чеської корони у цей період розкривають важливі сторони чеської історії і є актуальними для розуміння подальших історичних процесів Чехії.

У своїй дисертаційній роботі, автор робить спробу з'ясувати низку складних і дискусійних питань, пов'язаних із передумовами та розвитком станової монархії. Подано узагальнену характеристику процесу формування і функціонування станово-представницьких органів влади та встановлено, що ключову роль у цьому процесі відіграли вищі стани чеського суспільства.

Наукова вагомість досліджень Я.Я. Андрусяка полягає в тому, що він вперше з вітчизняних дослідників торкнувся проблеми становлення станово-представницької монархії в Чеському королівстві на основі джерелознавчого аналізу актів та документів Чеського, Угорського та Польського королівств.

Новизною дисертації можна вважати те, що на основі документального матеріалу, пошукувач проаналізував виникнення, розвиток та утвердження станової монархії у Чеському королівстві крізь призму внутрішньо- і зовнішньополітичних процесів. Автор звертає увагу на соціально-політичні й церковно-релігійні протистояння між вищим і міським станами чеського суспільства за підтвердження своїх прав і привілеїв.

Не менш ретельно дослідником опрацьовані проблеми релігійних протистояння, поширення нових релігійних течій на чеських землях наприкінці XV – першої чверті XVI ст.; вплив зовнішньої політики на утвердження станової монархії.

Структура дисертаційного дослідження Я.Я. Андрусяка зумовлена комплексом сформульованих автором завдань. Робота складається зі вступу, 6 розділів, висновків, списку джерел і літератури, численних додатків.

Перший розділ присвячений огляду джерел, літератури, понятійному апарату та методології дослідження. Варто відзначити використання автором значної кількості писемних джерел, як неопублікованих документальних матеріалів з фондів Державного архіву Закарпатської області, так і опублікованих, що містяться в чеських, польських та угорських збірниках документів. Відзначимо використані дисертантом збірники: «Архів чеський чи давні письмові пам'ятки чеські та моравські», «Аннали, або Хроніка славного Польського королівства», «Архів Корони Чеської», «Чехословацька історія в архівних документах», «Середньовічні листи з архіву Сабольч-Сатмар-Берег (1300–1525)» та інші. Варто зауважити, що їх більшість написана на чеській чи латинській мовах.

Історіографію проблеми автор слушно поділив на довоєнну, міжвоєнну та повоєнну. Автор докладно виклав рівень і характер вивчень зарубіжних і вітчизняних авторів XIX – початку XXI ст. Специфіка проблеми зумовила звертання Я.Я. Андрусяка головним чином до праць чеських авторів, таких як Ф. Палацький, В.-В. Томек, З. Неєдли, Я. Голл, А. Резек, Й. Челаковський, К. Крофта та ін. Дисертант об'єктивно оцінює спеціальну

літературу й не залишає поза межами історіографічного огляду жодного знакового дослідження. Автор слушно підкреслює, що дослідники надавали перевагу висвітленню соціально-політичних і економічних явищ, розкриваючи лише окремі аспекти питань, пов'язаних із розвитком станового представництва у період правління династії Ягеллонів.

Дисертантом використана низка загальноісторичних та спеціальних методів дослідження (критичний і комплексний методи аналізу джерел, історико-порівняльний, історико-описовий, історико-генетичний, біографічний, картографічний та методи термінологічного і статистичного аналізу. Важливим є розкриття і пояснення автором понять, термінів та історичних назв, які вживаються в дисертаційному дослідженні: «становая монархія», «королівська рада» та інші. На думку дисертанта саме королівська рада стала головною державною інституцією, а головними інструментом захисту прав станів була система з'їздів.

У другому розділі автор висвітлює передумови виникнення станової монархії. Розкрито внутрішньополітичну ситуацію чеських земель після смерті короля Їржі з Подебрад. Значну увагу дисертант приділив Кутногірському виборчому процесу. Автором розкрито роль чеської шляхти у виборчому процесі та простежено процедуру виборів чеського короля. Слід повністю погодитися з висновком автора про те, що «На рішення чеської шляхти обрати королем Владислава II Ягеллона вплинули не польські послы, а розуміння, що молодий король повністю зможе підтвердити їхні права і привілеї та буде цілком підконтрольний їм» (с. 57).

Автору вдалося об'єктивно висвітлити соціально-політичний розвиток Чеського королівства у період правління Владислава II Ягеллона. Саме його правління, на думку Я.Я. Андрусяка, сприяло становленню станово-представницької монархії, доказом чого є видання збірника законів «Земського статуту Владислава II 1500 р.». Таким чином члени вищого стану отримали всю законодавчу і виконавчу владу в державі. Автор дійшов

висновку, що незважаючи на юридичне оформлення станової монархії подальшого удосконалення та розвитку вона набула протягом 1500-1517 рр.

Третій розділ присвячений розвитку станової монархії у першій чверті XVI ст. У підрозділах висвітлено внутрішньополітичні суперечки вищих станів, боротьбу міст за політичні права та спроби посилення королівської влади, форми протистоянь між вищим і міським станами. Розкрито важливе політичне значення Святоякубського з'їзду 1508 р. Однак, як відзначає дисертант лише Святовацлавська угода 1517 р., юридично завершила протистояння між вищим і міським станами. Досліджено зміст та політичне значення Святовацлавської угоди. Автор стверджує, що попри компроміс і поступки, міський стан підтвердив право третього голосу. Таким чином, відбулося утворення станово-представницької моделі державного управління у Чеському королівстві (с. 109).

Не оминув Я.Я. Андрусак і питання протистояння чеських і угорських станів. Автор вважає, що після об'єднання чеської та угорської корони під владою одного володаря та перенесення королівської резиденції в Буду угорська сторона розпочала політично впливати на чеське суспільство. Варто погодитися з думкою автора, що усі ці політичні суперечки між чеськими та угорськими станами, важке економічне становище, соціально-релігійні протистояння стали наслідком поразки під Могачем, у результаті якої династія Ягеллонів втратила владу.

У четвертому розділі при залученні багатьох чеських і угорських джерел автором розкрито роль чеської шляхти у формуванні станово-представницької монархії. Зазначається, що королівська рада стала головним державним органом влади. Велика роль належала системі з'їздів, які поділялися на земські, крайові й, найвищий, генеральний. Автор зауважив, що із часів гуситського руху в земських з'їздах брали участь представники трьох станів: пани, рицарі та королівські міста, за винятком Моравії і Силезії. Важливим державним органом Я.Я. Андрусак слушно вважає й Земський

суд. Таким чином, основною рисою органів станового представництва було обмеження королівської влади і надання великого значення земським з'їздам.

Автор докладно аналізує роль і значення діяльності чеської вищої і дрібної шляхти. З'ясовано їх вплив на формування станової монархії. Варто відзначити спробу дисертанта уніфікувати терміни, якими визначали стани чеського суспільства та виділити соціальні групи.

У п'ятому розділі дисертант характеризує вплив церковно-релігійних відносин на політичний розвиток Чеського королівства. На думку автора, важливе місце у цьому процесі займають відносини між католиками та утравістами. Я.Я. Андрусак доводить, що Кутногірський релігійний мир 1485 р. став підсумком «гуситської революції» (с. 157). Було офіційно визнано діяльність утравістичної церкви в чеському суспільстві, що посприяло стабілізації й політичної ситуації на землях чеської корони.

Всебічно висвітлено питання боротьби з сектантським рухом, який був представлений «Общиною чеських братів», й вплив реформаційних ідей. Досліджуючи джерела ДАЗО, автор висуває цікаве твердження, що оскільки реформаційні ідеї проникали в Угорське королівство насамперед через територію північно-східної, так званої Верхньої Угорщини, то, як не парадоксально, але саме слов'янське населення східного (православного) обряду Ягеллони розглядали як основне у боротьбі проти поширення лютеранства, гусизму та турецької агресії.

У шостому розділі дисертант висвітлюючи дипломатичні та шлюбно-династичні відносини, підкреслює, що зовнішньополітичні фактори мали вплив на внутрішньополітичні настрої Чеського королівства та утвердження станової монархії. Зауважено, що це виявилось в політиці, яку проводили чеські вищі стани, відстоюючи насамперед власні інтереси та позиції. Варто відзначити створену автором карту Чеського королівства окресленого періоду, яка посилює дисертаційне дослідження.

Велика увага приділена автором династично-шлюбній політиці. Я.Я. Андрусак довів, що завдяки шлюбним відносинам своїх попередників

династія Ягеллонів стала претендентом на чеську та угорську корони, а після смерті Матяша Корвіна чеського короля Владислава II Ягеллона було обрано на угорський трон. Автором розглянута боротьба династії Ягеллонів з Турецькою імперією та розкрито значення поразки під Могачем для Чеського королівства. Я.Я. Андрусак встановив, що невдала внутрішня політика Ягеллонів призвела до втрати підтримки серед чеської шляхти, угорських магнатів та представників містян, що призвело до поразки у битві під Могачем і втрати династією Ягеллонів Чеського та Угорського королівств.

Висновки дисертаційного дослідження носять самостійний характер і відповідають матеріалам розділів. В цілому дисертація має вигляд сформованого монографічного дослідження, виконана на високому науковому рівні, авторові вдалося розкрити процес формування станово-представницької монархії у Чеському королівстві та виконати поставлені завдання. Крім того зміст наукових публікацій дисертанта дозволяє розкрити основні положення, що виносяться на захист.

Привертає увагу й вдале застосування дисертантом численних додатків (карта, схема державного устрою, королівські документи тощо), які доповнюють цілісне сприйняття означеної проблематики.

Разом з тим така складна комплексна робота, що вимагає фундаментальної підготовки і скрупульозної роботи з джерелами й історіографією, не вільна від деяких зауважень і побажань:

1). Наукова новизна дослідження більш ніж очевидна: автор зробив значну кількість уточнень й самостійних висновків. Проте зазначені у вступі позиції наукової новизни (с. 8) багато в чому є повторенням дослідницьких завдань (с. 7) без розгорнутої конкретики.

2). Автором здійснена величезна джерелознавча робота, але варто було використати більше угорських джерел, що посилює б висвітлення теми дисертаційного дослідження.

3). Дисертант, безумовно, використав усі знакові дослідження попередників, перш за все чеських авторів. Проте було б бажано, щоб до

списку літератури дисертаційного дослідження увійшли як статті самого Я.Я. Андрусяка, так і праці деяких дореволюційних вітчизняних та сучасних українських авторів (див. наприкл.: Гильфердинг А.Ф. Очерк истории Чехии // Собр. Соч. А. Ф. Гильфердинга. – СПб., 1868. – Т. 1; Кочубинский А.А. Братья подобои и чешские католики в начале XVII века. – Одесса, 1873; Кузеля З. Угорський король Матвій Корвін в славянській устній словесності. – Львів, 1906; Пугач Е.П. История Словакии. – Харьков, 2013, тощо)

4). На наш погляд, автор робить дуже стислі висновки до деяких параграфів (наприклад, 3.1, 3.2).

5). Повністю використовуючи історико-порівняльний метод, автору було б доречно порівняти станово-представницьку систему влади Чеського і Угорського королівств, враховуючи їх взаємозв'язок через представників династії Ягеллонів.

6). З огляду на те, що у розділах 2, 3, 4, 5 автором тією чи іншою мірою порушувалися різні зовнішньополітичні питання (с. 44-47, 51-52, 73, 113, 118, 126 та ін.) вважаю зайвим наявність розділу 6 «Вплив зовнішньої політики на утвердження станової монархії у Чеському королівстві». Значна частина змісту цього розділу вже відома нам з попередніх розділів. Тому ці попередні розділи слід було підсилити матеріалом розділу 6.

7). В дисертації зустрічаються деякі дрібні погрішності та спірні твердження. Наприклад, автор постійно вживає дуже дискусійний термін «гуситська революція» (с. 131, 134, 157 тощо). Французького короля Франциска I дисертант називає королем «Франтішеком» (с. 134). Нам імпонує наполегливе бажання автора розглянути зміст численних історіографічних дискусій з різних питань, його критичне ставлення щодо висловлювань попередників. Проте, наприклад, на с. 119 посилання робиться лише на одне видання ([334, s. 365]) після слів: «Серед істориків існують

розбіжності щодо окреслення значення Святовацлавської угоди. Одні вважають її перемогою міст, інші – вищої знаті».

Висловлені зауваження та пропозиції не впливають на загальну оцінку високого наукового рівня роботи дисертанта. Дисертація Я.Я. Андрусяка містить головні положення дослідження, а його оформлення відповідає вимогам ДАК України. Загалом зміст запропонованої дисертації, стиль подання інформації та об'єктивність у висвітленні проблемних питань, свідчать про високий рівень наукової підготовки дисертанта.

Таким чином, дисертація Андрусяка Ярослава Ярославовича «Формування станово-представницької монархії у Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів (1471–1526 рр.)» є самостійним науковим дослідженням і за своїми основними характеристиками відповідає вимогам ДАК України, а її автор заслуговує присвоєння вченого ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор
завідувач кафедри туристичного бізнесу,
Харківської державної академії культури

С. І. Лиман

23 травня 2016 року

Підпис професора, завідувача кафедри туристичного бізнесу
Харківської державної академії культури Лимана Сергія Івановича засвідчую:

Вчений секретар Харківської державної
академії культури

Л. І. Курило

